

References

1. Vospitatel'nyj protsess: izuchenie ehffektivnosti metod. rek/ pod red. E.N. Stepanova. – M.: TTS «Sfera», 2001.–121 s.
2. Gritsaj L.A. Formirovanie ehsteticheskoy kul'tury starsheklassnikov v sovremennykh usloviyakh: avtoref.dis.na soiskanie uchenoj stepeni kand.ped.nauk.: spets.13.00.01 "obshhaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya"/L.A.Gritsaj. – Ryazan', 2008. – 22 s.
3. Dmitrieva M.B. Razvitie khudozhestvennogo interesa podrostkov v usloviyakh vneshkol'noj raboty: avtoref.dis.na soiskanie uchenoj stepeni kand.ped.nauk.: spets.13.00.02 "teoriya i metodika obucheniya (khudozhestvennoe obrazovanie i ehsteticheskoe vospitanie; uroven' dopolnitel'nogo obrazovaniya)"/ M.B.Dmitrieva. – Ekaterinburg, 2013. – 24 s.

У статті розглянуто деякі аспекти дослідно-експериментальної роботи з формування естетичної культури студентів-філологів 2 курсу. Дослідження включає три етапи: констатуючий, формуючий і контролюючий. Описано цілі та методика проведення кожного з етапів дослідження, проведено моніторинг рівнів сформованості художньо-естетичного кругозору та творчої активності студентів.

Ключові слова: естетичне виховання, естетична культура, формування, дослідно-експериментальна робота

В статье рассматриваются некоторые аспекты опытно-экспериментальной работы по формированию эстетической культуры студентов-филологов 2 курса. Исследование включает три этапа: констатирующий, формирующий и контролирующий. Описаны цели и методика проведения каждого из этапов исследования, проведен мониторинг уровней сформированности художественно-эстетического кругозора и творческой активности студентов.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическая культура, формирование, опытно-экспериментальная работа

УДК: 800/801

ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

ДЕМ'ЯНОВА Ю. О., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються дискурсивною спрямованістю. Вивчення явища вербальної агресії в педагогічному дискурсі розглядається як актуальна проблема. У статті описується агресія як реальний складник педагогічної комунікації та окреслюються шляхи її подолання.

Ключові слова: вербальна агресія, педагогічний дискурс, деструктивна комунікація

© Ю. О. Дем'янова, 2015

Хоч хай як це було прикро, та сьогодні доводиться визнати агресію та деструкцію як найсерйозніші проблеми сучасного людства. Багатогранність феномену агресії, пов'язаної із функціонуванням останньої на всіх рівнях соціуму, впливає на формування різних сторін суспільної та індивідуальної свідомості, зростання конфліктів і соціальної напруги. У дискурсивній практиці, педагогічній у тому числі, дедалі швидше поширюються такі явища дисгармонізації, як вербальна агресія, мовленнєве маніпулювання, інвективізація та жаргонізація. Цим фактом визначається необхідність комплексного вивчення проблеми мовленнєвої агресії в педагогічному середовищі.

Варто зазначити, що вербальна (мовленнєва, мовна, комунікативна) агресія чимало досліджується психологією, соціологією, філософією та суміжними з ними науками. У лінгвістиці зазначена проблема вивчається віднедавна, адже складність визначення вербальної агресії полягає в тому, що цей термін застосовують на позначення різноманітних мовних дій, неоднорідних щодо мотивації, ситуації вияву, форм словесного втілення, інтенціональної спрямованості [12, с. 14].

Так, у роботах В. Апресяна, Л. Федорової розглядається імпліцитна та експліцитна мовна агресія [2; 9]; Т. Воронцова дає теоретичне обґрунтування феномену мовної агресії у світлі комунікативно-дискурсивного підходу [3]; комплексне дослідження вербальної агресії як лінгво-риторичної, психолого-педагогічної та соціально-філософської проблеми провадить Ю. Щербініна [12; 13]. Більшість дослідників одностайні в тому, що вербальна агресія є непродуктивним типом мовної взаємодії, одним з неконструктивних способів вирішення конфлікту, що перешкоджає реалізації основних задач ефективної мовної взаємодії: руйнівню впливає на свідомість учасників спілкування, утруднює повноцінний обмін інформацією, істотно знижує можливості взаєморозуміння комунікантів. Вербальна агресія як конфліктогенна мовленнєва поведінка може виявлятися в межах будь-якого типу спілкування (міжособистісного, групового, масового) і будь-якого дискурсу, незалежно від часових і національних факторів [3, с.5,9]. Проблема нетолерантної мовленнєвої поведінки педагога гостро постає в роботах Н. Антонової [1], О. Красноперової [6], Т. Єжової [4], О. Ліщинської [7] та інших дослідників.

Метою дослідження є розгляд феномену вербальної агресії в педагогічному дискурсі як його невід'ємного складника; завданнями роботи є аналіз умов і причин стійкості досліджуваного явища та визначення стратегій попередження деструктивної мовленнєвої поведінки педагога.

Педагогічний дискурс – це динамічна система ціннісно-сміслової комунікації суб'єктів навчального процесу, що об'єктивно існує та функціонує в освітньому середовищі вишів. Складниками цієї системи є учасники дискурсу, педагогічні цілі, цінності та змістовий компонент, що забезпечує надбання суб'єктами навчання випереджального досвіду в проектуванні та оцінці будь-якого педагогічного або соціального явища [4, с.5,9]. Проте педагогічний діалог, як зазначає чимало дослідників, характеризується принциповою нерівністю його учасників [11, с. 3]. Зокрема, О. Красноперова характеризує педагогічний дискурс як складне комунікативне явище, у структурі якого присутня домінантність, дидактичність та агресивність. Остання є способом досягнення бажання педагога [6].

У нашій статті термін «педагогічний дискурс» розглядатиметься як процес комунікації в освітньому середовищі, інтегративна сукупність окремих комунікативних актів. Основний акцент – на таких характеристиках цього явища, як домінантність та агресивність.

Як зауважують автори «Маніфесту гуманної педагогіки», сьогодні в системі освіти панує інерційний авторитаризм, тобто практика виховання та навчання, що склалася віками та базується на примусі та насильстві, на принципі «батоба і пряника». Він закріплений наукою в педагогічній теорії, відображений у підручниках педагогіки та методичних посібниках. Авторитаризм визнається офіційною педагогікою, на підставі якої розробляються зміст і методи, шкільні підручники, уроки і взагалі вся освітня система, у тому числі накази та інструкції органів влади та реформи, ними здійснювані [8]. Саме тут бачимо корені дисгармонізації педагогічного середовища.

Авторитарне педагогічне мислення керує діяльністю переважної більшості вчителів, вихователів, методистів, працівників освіти, шкільних психологів, батьків. Унаслідок традиційної стійкості та повсюдності за авторитарним підходом визнається очевидність «педагогічної істини». Хоча є фактом, що ця «істина» породжує глибоку кризу в освіті, стає джерелом конфліктів у взаємостосунках між вихованцями та їхніми вихователями, учнями та вчителями, дітьми та дорослими [8].

На думку В. Апресяна, мовна агресія охоплює всі типи негативного або критичного ставлення мовця до адресата, вираженого за допомогою мовних засобів [2]. Основною ж метою агресивної вербальної поведінки є створення комунікативного дисбалансу й ситуації комунікативної нерівності за рахунок обмеження комунікативних прав мовного партнера [3, с. 7].

Розгляньмо форми вияву вербальної агресії в педагогічному дискурсі.

Комунікативна компетенція вчителя пов'язана передусім із типовими для його мовлення жанрами, знанням їх законів і прийомів у вигляді відповідних моделей та вдалим використанням щодо конкретних педагогічних ситуацій. Як зазначає Т. Космеда, «репертуар» педагогічних жанрів складають пояснювальний монолог, навчально-педагогічний діалог, оцінювальні висловлювання, узагальнення, знайомство, привітання, інструктаж, коментарі, зауваження, похвала і под. За допомогою того чи іншого мовленнєвого жанру викладач пояснює, інформує, доводить, коментує, опитує, узагальнює, інструктує, але найголовніше – спонукає, активізує [5, с. 99]. Серед стратегій педагогічного дискурсу виділяють діагностувальні, конструктивно-моделювальні та контролювально-оцінювальні (що орієнтовані на виявлення результативності навчання). У навчальній та виховній роботі оцінка виконує функції стимулювання та орієнтації, є фактором формування індивідуальних особливостей. І стереотипні репліки педагога, і розгорнуті критичні зауваження можуть бути спрямовані на фізичні дії та інтелект учнів. На жаль, для багатьох освітян такі форми негативної оцінки, як осуд, погроза, нотація, сарказм, докір, стають нормою в педагогічному спілкуванні. Деструктивна роль оцінки виявляється в пригніченні та деформації особистості учня. Конфліктна педагогічна субкультура має великий арсенал засобів і складає для багатьох педагогів своєрідне мистецтво. Особливо винахідливі в цьому мовленнєвому жанрі вчителі-словесники: *«Раденьке, що дурненьке»*, *«Не хочеш вчитися – іди волам хвосту крутити»* (волам (бикам) хвосту крутити – виконувати

примітивну, часто брудну, непрестижну роботу [10]), «*От виженуть тебе зі школи – будеш тоді давати горобцям дулі*», «*Треба було вчити, а не горобцям дулі давати*» (давати горобцям дулі – ходити без діла; тинятися, байдикувати [10]), «*Та що тебе вчити! У тебе ж горобці в макітрі цвірінькають*» (горобці цвірінькають у голові (у макітрі) – хто-небудь легковажний, несерйозний або розумово обмежений [10]). З метою реалізації агресивних намірів вчителі перевершують себе у вживанні таких мовно-стилістичних засобів, як метафора, гіпербола, літота, оксюморон, іронія; максимально використовуються словотворчі, фразеологічні потенції мови: «*А на це питання відповість «круглий відмінник» Петро Редька*» (про слабого учня), «*Ну що, сонечки, зараз побачимо, які ви грамотні*», «*Сіли й пустили корені*» (вимога дотримання дисципліни), «*Стулиліть пельки!*», «*Замовкни! Розпатякалась. Теж мені захисниця суспільної моралі*», «*Двері – он де!*», «*Та що ви там знаєте! Ні чортяки ви не знаєте!*» та ін.

До найпоширеніших форм вербальної агресії належать перебільшення («*від тебе вся школа плаче*»), негативні узагальнення («*ти ніколи...*», «*ти завжди...*»), загрозливі попередження («*спробуйте мені тільки не зробити*»), іронічні, саркастичні інтонації, перекривляння слів, інтонації, міміки учнів, переривання учнів у розмові, звинувачувальні підтексти, ведення діалогу в стилі сварки та ін. [7, с. 7]. За результатами нашого опитування, проведеного серед студентів педагогічного коледжу, 98,6 % респондентів хоч раз у житті зазнавали вербальної агресії з боку вчителя/викладача в тій чи іншій формі. Це наштовхує на думку, що деструктивна мовленнєва поведінка педагога є закономірним, хоч і небажаним явищем в освітньому середовищі.

У ситуації навчально-інтелектуальної взаємодії вчитель дотримується такої послідовності: пояснення матеріалу – інструкція – завдання – перевірка/опитування, очікуючи беззаперечного дотримання такого алгоритму, що, на його думку, забезпечує високу результативність навчання [11, с. 97]. Якщо ж сподівання вчителя не справджуються, активується жанр критичного педагогічного зауваження. А тут уже, як кажуть, хто на що придавсь. Аналізуючи мовлення вчителя на предмет використання ним різних тактик оцінки діяльності учня, констатуємо тяжіння до деструктивних мовленнєвих жанрів, спрямованих на моральне приниження та обмеження комунікативних прав суб'єкта навчання, психологічне ущемлення. Фамільярність, грубість, упередженість у негативній оцінці на адресу окремих учнів, класу переводить педагогічне спілкування в зону суб'єкт-об'єктних стосунків.

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу його культуру, головними ознаками якої є рівність психологічних позицій учителя та учня, зосередженість на співрозмовникові та взаємовплив поглядів, співпраця й активність обох сторін. Комунікація, заснована на захопленні спільною творчою діяльністю, професійному володінні організаторською технікою, делікатності в стосунках та спрямованості на вихованця є запорукою продуктивного стилю педагога. Учитель несе соціальну відповідальність за зміст і якість свого мовлення, за його наслідки. Висока культура педагогічної комунікації – це не лише культура використання мовних засобів і способів формування та формулювання думки, а й високий рівень загальної культури, культура мислення, культура педагогічного впливу. Зворотною стороною педа-

гогічного дискурсу є агресія та домінантність, що потребує визнання, а не замовчування, ігнорування.

З метою попередження агресивних вербальних дій та негативного психологічного впливу в етичному кодексі педагога необхідно чітко прописати заборону на зловживання повноваженнями вчителя. Потрібно пам'ятати, що деструктивна мовленнєва поведінка, з одного боку, засуджується учнями, а з іншого – засвоюється. На жаль, нам довелося спостерігати підтвердження попередньої тези в діалозі студентів-практикантів педагогічного коледжу, коли останні обмінювалися враженнями про перший досвід професійної діяльності: *«Мої учні такі тупі! Їх питаєш, а вони тобі ні бе ні ме ні кукуріку!»* Навряд чи новоспечена вчителька свідомо обрала такий стиль спілкування, радше «успадкувала» від своїх педагогів – шкільних учителів. Опозицією щодо наведеного критичного зауваження молодого педагога стане приклад з дискурсивної практики професора А. Чичеріна, що його подає у своїй роботі Т. Космеда: «Коли студент не міг відповісти на питання через те, що не прочитав той чи той художній текст, на занятті або навіть на іспиті зі світової літератури, професор любив зауважувати: «Як я Вам заздрю. У Вас попереду зустріч із таким чудовим твором, як... Вас чекає справжня насолода першої зустрічі з цим неповторним твором світової скарбниці». Як зауважували колишні студенти професора, а нині викладачі вищої школи, такі фрази й справді були дуже важливими. Вони спонукали студентів до активної діяльності і ліквідації відповідних прогалин» [5, с. 101].

Таким чином, поряд з проблемою визнання агресії як однієї з характеристик педагогічного дискурсу, постає не менш актуальна проблема окреслення потенцій його гармонізації. На нашу думку, першими кроками в цьому напрямку можуть стати:

- створення цілісної системи профілактики агресії та пошук вирішення проблем, пов'язаних із корекцією агресивної поведінки вчителів;
- розробка та впровадження в систему підготовки майбутніх учителів психолого-педагогічних тренінгів, рольових ігор, психодраматичних технік, які б сприяли подоланню виявів агресії в педагогічному дискурсі;
- удосконалення програм навчальних курсів, спецкурсів і спецсеминарів з педагогіки та психології, права (ознайомлення з відповідальністю за зловживання професійними привілеями);
- уведення таких навчальних дисциплін, як «Педагогічна риторика», «Теорія і практика комунікації» для навчання непрямої комунікації як ефективної тактики педагогічного зауваження для студентів педагогічних вишів;
- вивчення комунікативних стратегій і тактик, педагогічного мовленнєвого стилю елітних викладачів.

Засвоєння майбутніми вчителями основних понять педагогічного дискурсу разом з визнанням вербальної агресії як реального педагогічного явища сприятиме формуванню їхньої професійної компетенції, удосконаленню дискурсного мовлення, виробленню продуктивного стилю професійного спілкування.

Профілактика дисгармонізації педагогічного процесу включає природовідповідність навчання і виховання, надання середовищу міжособистісного спілкування людського виміру, утвердження пріоритету

особистості учня/студента, що має прийти на зміну монополюбно-ідеологічним методам тоталітарного суспільства. Система освіти має культивувати нові принципи взаємостосунків між учителем та учнем, використовуючи нові критерії оцінювання діяльності педагогів та педагогічних колективів, кадровий відбір, комплексне впровадження випробуваних народною традицією дитиноцентричних методик навчання та виховання.

Отже, в умовах гуманізації сучасної освіти виховання мовленнєвої культури є першочерговим завданням. Детальне вивчення агресивних вербальних актів, причин та умов нетолерантної мовленнєвої поведінки педагога покликане стимулювати подальший пошук стратегій попередження та пом'якшення вербальної агресії, упровадження ефективних тактик у дискусивну практику, а тому вбачається перспективним.

Список літератури

1. Антонова Н. А. Педагогический дискурс: речевое поведение учителя на уроке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 [Электронный ресурс] / Н. А. Антонова. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskii-diskurs-rechevoe-povedenie-uchitelya-na-uroke>

2. Апресян В. Импліцитна агресія в мові [Электронный ресурс] / В. Апресян. – Режим доступа: <http://www.dialog-21.ru/Archive/2003/Apresian.htm>

3. Воронцова Т. А. Речевая агрессия: коммуникативно-дискурсивный подход: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук / Т. А. Воронцова. – Челябинск, 2006. – 296 с.

4. Ежова Т. В. Педагогический дискурс и его проектирование [Электронный ресурс] / Т. В. Ежова // Интернет-журнал «Эйдос». – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-5.htm>

5. Космеда Т. Елітарність педагогічного дискурсу викладача вищої школи / Т. Космеда // Вісник Львів. ун-ту: Серія філологічна. – 2010. – Вип. 50. – С. 98–104.

6. Красноперова Е. В. Технология преодоления проявлений агрессии учителей в педагогическом дискурсе: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Е. В. Красноперова. – Ижевск, 2006. – 19 с.

7. Ліщинська О. Педагогічне насильство як артефакт педагогічного впливу [Электронный ресурс] / О. Ліщинська. – Режим доступа: <http://www.vsim.org/2008/pedagogichne-nasylstvo>

8. Маніфест гуманної педагогіки [Электронный ресурс] / Амонашвілі Ш. О., Маллаєв Д. М., Крук С. Л. [та ін.]. – Режим доступа: <http://gumanpedagog.org.ua>

9. Федорова Л. Л. Прямое выражение агрессии в речевом общении / Л. Л. Федорова // Агрессия в языке и речи. – М.: РГГУ, 2004. – С. 219-232.

10. Фразеологічний словник української мови [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovopedia.org.ua>

11. Черник В. Б. Фатические речевые жанры в педагогическом дискурсе и тексте урока: дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / В. Б. Черник. – Екатеринбург, 2002. – 196 с.

12. Щербинина Ю. В. Вербальная агрессия / Ю. В. Щербинина. – М.: КомКнига, 2006. – 360 с.

13. Щербинина Ю. В. Педагогический дискурс: мыслить – говорить – действовать: [учеб. пособ.] / Ю. В. Щербинина. – М.: Флинт Наука, 2010. – 440 с.

References

1. Antonova N. A. Pedagogicheskij diskurs: rechevoe povedenie uchitelja na uroke: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: spec. 10.02.01 [Elektronnij resurs] / N. A. Antonova. – Rezhim dostupu: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskii-diskurs-rechevoe-povedenie-uchitelya-na-uroke>

2. Apresjan V. Implicitna agresija v movi [Elektronnij resurs] / V. Apresjan. – Rezhim dostupu: <http://www.dialog-21.ru/Archive/2003/Apresian.htm>

3. Voroncova T. A. Rehevaja agressija: kommunikativno-diskursivnyj podhod: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni d-ra filol. nauk / T. A. Voroncova. – Cheljabinsk, 2006. – 296 s.

4. Ezhova T. V. Pedagogicheskij diskurs i ego proektirovanie [Elektronnij resurs] / T. V. Ezhova // Internet-zhurnal «Jeidos». – Rezhim dostupu: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-5.htm>

5. Kosmeda T. Elitarnist' pedagogichnogo diskursu vikladacha vishhoj shkoli / T. Kosmeda // Visnik L'viv. un-tu: Serija filologichna. – 2010. – Vip. 50. – S. 98–104.

6. Krasnoperova E. V. Tehnologija preodolenija projavlenij agressii uchitelej v pedagogicheskom diskurse: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk: spec. 13.00.01 / E. V. Krasnoperova. – Izhevsk, 2006. – 19 s.

7. Lishhins'ka O. Pedagogichne nasilstvo jak artefakt pedagogichnogo vplivu [Elektronnij resurs] / O. Lishhins'ka. – Rezhim dostupu: <http://www.vsim.org/2008/pedagogichne-nasylstvo>

8. Manifest gumannoï pedagogiki [Elektronnij resurs] / Amonashvili Sh. O., Mallaev D. M., Kruk S. L. [ta in.]. – Rezhim dostupu: <http://gumanpedagog.org.ua>

9. Fedorova L. L. Prjamoe vyrazhenie agressii v rechevom obshhenii / L. L. Fedorova // Agressija v jazyke i rechi. – M.: RGGU, 2004. – S. 219-232.

10. Frazologichnij slovník ukraïns'koï movi [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://slovopedia.org.ua>

11. Chernik V. B. Fatcheskie rechevye zhanry v pedagogicheskom diskurse i tekste uroka: dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: spec. 10.02.01/ V. B. Chernik. – Ekaterinburg, 2002. – 196 s.

12. Shherbinina Ju. V. Verbal'naja agressija / Ju. V. Shherbinina. – M.: KomKniga, 2006. – 360 s.

13. Shherbinina Ju. V. Pedagogicheskij diskurs: myslit', govorit' – dejstvovat': [učeb. posob.] / Ju. V. Shherbinina. – M.: Flint Nauka, 2010. – 440 s.

Современные лингвистические исследования характеризуются дискурсивной направленностью. Изучение явления вербальной агрессии в педагогическом дискурсе рассматривается как актуальная проблема. В статье описывается агрессия как действительно существующий компонент педагогического общения и намечаются пути ее преодоления.

Ключевые слова: вербальная агрессия, педагогический дискурс, деструктивная коммуникация

Nowadays linguistic studies are aimed at the discourse-centered paradigm. Thus, analyzing the phenomena of verbal aggression in pedagogical discourse seems to be very

urgent. The phenomenon of aggression affects the formation of different aspects of social and individual consciousness, increases conflicts and social disharmonization, stimulates verbal aggression, language manipulation, the use of invectives and cursing on a daily basis. Educational institutions play a critical role in the process of acquiring behaviour models and socialization of students. This fact determines the need for a comprehensive study of the problem of verbal aggression in the pedagogical medium on the example of Ukrainian educational establishments. The article describes the phenomena of verbal aggression as a really existing component of the pedagogical medium and outlines the main possible strategies of overcoming it.

The Ukrainian educational system still employs authoritarianism, which is the educational practice that has been developing over centuries and is based on coercion and violence, on the principle of «carrot and stick.» Authoritarianism is the official theory on the basis of which the content and methods, textbooks, lessons and the whole educational system are developed. Here we see the roots of disharmonization of the educational medium. Authoritarian pedagogical thinking supervises the activity of the vast majority of teachers, educators, trainers, school/university psychologists and parents.

Professional pedagogical communication assumes its high culture, the main characteristics of which are: the equal psychological positions of teacher and student, focus on the partner and interaction of attitudes, cooperative activity of both parties. The high culture of pedagogical communication is not just the culture of using language means and methods of formation and formulation of thought, but also the highest level of the general culture, culture of thinking, culture of pedagogical impact. The reverse side of pedagogical discourse is aggression and dominance. To prevent aggressive verbal actions and the negative psychological impact the code of ethics of the teacher exists.

The consequences of verbal aggression in the classroom can lead to social isolation, stress, health problems, as well as to problems in educational advancement of students. It therefore was considered important to identify the causes of verbal aggression and try to find the effective strategies of overcoming it. In our opinion, the assimilation of basic concepts of pedagogical discourse by would-be teachers together with the recognition of verbal aggression as a existing pedagogical phenomenon will contribute to the formation of their professional competence, improving the discursive speech, developing productive professional communication style.

The Ukrainian educational system must develop new principles of relations between teacher and student, using new assessment criteria of teacher's activity, personnel selection, implementation of the best folk traditions and student-centered methods of teaching. Therefore, a detailed study of aggressive verbal acts, causes and conditions of aggressive speech behaviour of the teacher is to stimulate further search for strategies for the prevention and mitigation of verbal aggression, the implementation of effective tactics in discursive practice, and therefore, it seems to be promising.

Keywords: *verbal aggression, pedagogical discourse, destructive communication*